

*В спеціалізовану вчену раду Д 11.170.02
Інституту економіко-правових досліджень
НАН України*

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Чубар Тетяни Миколаївни

на тему «Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право

Актуальність теми дослідження.

Нестабільність національної економіки, зменшення обсягів виробництва викликає тенденцію кризи платежів та значне зростання кількості підприємств, що ліквідуються у провадженні про банкрутство.

Разом з тим, неприпустимим є використання банкрутства виключно як юридичної процедури ліквідації бізнесу та ухилення від сплати боргів – сучасні економічні потреби стимулювання інвестиційної активності вимагають ефективного правового механізму неспроможності та використання пропонованих ним судових процедур задля максимального та оперативного погашення вимог кредиторів.

Захист прав та інтересів кредиторів є однією з найважливіших задач державно-правового регулювання економічних відносин, ця обставина зумовлює необхідність встановлення у законодавстві чіткого механізму забезпечення задоволення правомірних кредиторських вимог: сукупності правових приписів щодо організації порядку виявлення кредиторів, встановлення обсягу їх вимог, виявлення активів боржника та акумулювання коштів для здійснення розрахунків, визначення умов та способів припинення зобов'язань на різних стадіях судового провадження тощо. Одночасно, важливо забезпечити баланс інтересів кредиторів та боржника у конкурсному процесі.

Існування самостійного правового інституту погашення вимог кредиторів в процедурі банкрутства, в рамках якого забезпечується спеціальне правове

регулювання розрахунків між боржником і кредиторами за грошовими зобов'язаннями в межах запроваджених судових процедур, яке враховує особливий суб'єктно-об'єктний склад цих відносин, здійснення розрахунків на конкурсних засадах, в спосіб, передбачений Законом про банкрутство та за наявності певних умов зумовлює необхідність закріплення субінституту заліку зустрічних однорідних вимог, проявом якого є взаємна заборгованість між суб'єктами господарювання.

Тому детальна законодавча регламентація правомірності та порядку проведення зарахування зустрічних вимог між боржником та кредитором із вказівкою на можливість застосування такого способу припинення зобов'язань у різних судових процедурах банкрутства є необхідною та обґрунтованою. Видається чітке та узгоджене викладення умов проведення заліку зустрічних вимог у Законі про банкрутство дозволить збалансувати застосування цього способу погашення в інтересах обох сторін провадження.

Враховуючи викладене актуальність обраної Чубар Т.М. теми дослідження «Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства)» є очевидною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами свідчить і про практичну і про наукову актуальність дослідження: дисертацію виконано на кафедрі галузевих правових наук Київського університету права Національної академії наук України відповідно до цільової комплексної програми: «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (державна реєстрація № 0116U004745).

Новизна результатів наукового дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці на основі комплексного наукового дослідження проблематики правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) розроблено відповідні наукові положення та пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. Одержані результати загалом заслуговують на підтримку. Зокрема:

висновок про те, що з огляду на відсутність під час проведення заліку зустрічних однорідних вимог передачі або перерахування грошових коштів, останній не є виконанням грошового зобов'язання, а отже не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог

кредиторів, який передбачає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, строк виконання яких настав до дня введення мораторію;

висновок про те, що оскільки правовим наслідком заліку зустрічних однорідних вимог є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік зустрічних однорідних вимог не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів (договорів) у відносинах неспроможності (банкрутства);

висновок про те, що залік зустрічних однорідних вимог, які мають не грошовий характер, не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, а отже не обмежується при банкрутстві, за умови дотримання однорідності предмету відповідних вимог;

про те, що залік зустрічних штрафних санкцій у процедурі банкрутства можливий лише як умова мирової угоди, оскільки штрафні санкції при банкрутстві підлягають лише врахуванню в реєстрі вимог кредиторів з можливістю прощення (списання) за умовами мирової угоди.

Крім того проведений ґрунтовний ретроспективний огляд джерел (Середньовічної Італії, французького конкурсного права часів Наполена 1, Німецької імперії, Англії, Давньоруського конкурсного процесу та конкурсного процесу царської Росії, Радянського конкурсного процесу) правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) з виділенням особливостей регулювання в різні періоди, осмислення яких безумовно формує теоретичну базу для висновків про оптимальність юридичних конструкцій та застосуванням їх у сучасному законодавстві.

Наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації Чубар Т.М., із достатньою повнотою відображені у 14 наукових публікаціях, з яких 5 статей опубліковано у наукових фахових періодичних виданнях, 1 з яких у науковому періодичному виданні іншої держави та 7 статей – у інших виданнях.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження підтверджується проведеним дисертанткою аналізом вітчизняних та закордонних нормативно-правових джерел, наукової літератури, а також практики застосування законодавства України про банкрутство (усього 204 найменування). Результати дослідження апробовані авторкою на 2 науково-практичних конференціях.

Теоретичне і практичне значення результатів проведеного дослідження полягає в тому, що отримані наукові результати доповнюють теорію господарського та господарсько-процесуального права, можуть бути використані у науково-дослідній роботі – з метою подальшого дослідження правових проблем правового регулювання заліку зустрічних вимог у процедурі банкрутства; у навчальному процесі при викладанні курсів «Господарське право», «Правове регулювання відносин неспроможності (банкрутства)», при розробці методичних рекомендацій, коментарів, навчальних посібників; у нормотворчій та правозастосовній діяльності – при розробці проектів законодавчих актів, зокрема, щодо внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» тощо.

Зауваження за змістом дисертації. Підтвердженням належного теоретичного рівня проведеного Чубар Т.М. дослідження є наявність в роботі окремих висновків теоретичного характеру, що можуть бути основою плідної наукової дискусії, однак деякі положення дисертації потребують уточнення.

1. Автором запропоновано визначення зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення господарського зобов'язання, відповідно до якого припиненню підлягають дві або більше зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав чи строк виконання яких не встановлено або визначено моментом заявлення вимоги, та безспірність яких є безсумнівною. (с. 47,48, 101)

На наш погляд, вказане визначення, потребує уточнення через призму не тільки припинення господарського зобов'язання, а і погашення вимог у процедурі банкрутства, оскільки саме таке погашення є метою процедури банкрутства та відповідно входить до предмету дослідження.

Слід звернути увагу, що грошове зобов'язання в рамках банкрутства є більш вузьким поняття у порівнянні зі звичайним грошовим зобов'язанням, що обумовлюється особливим складом учасників (контрагентів) відповідного зобов'язання та їх регламентованим правовим статусом у рамках конкурсного процесу; особливими нормативними підставами виникнення зобов'язань та юридичними фактами, необхідними для реалізації права вимоги (звернення до боржника); спеціальним порядком виконання грошового зобов'язання, зумовленим задоволенням грошових вимог за правилами судових процедур банкрутства та у

певній черговості, визначеними способами погашення, встановленими особливостями господарської відповідальності за порушення грошового зобов'язання тощо.

Визначальним, на нашу думку, є те, що погашення вимог кредиторів в процедурі банкрутства – це самостійний правовий інститут, що становить сукупність правових норм регулювання взаємопов'язаних матеріальних, організаційних, процесуальних та інших відносин, що виникають між кредиторами і боржником, а також між ними та іншими учасниками провадження у справі про банкрутство під контролем господарського суду, з метою задоволення вимог кредиторів та врегулювання його заборгованості. А залік взаємних вимог входить до переліку способів погашення грошових вимог у процедурі банкрутства наряду із оплатою боргу, новацією, переданням відступного, неможливістю виконання, списанням заборгованості та штрафних санкцій тощо; впливом граничної давності; прощенням боргу.

2. Дисертанткою доволі детально проаналізовано співвідношення засад правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) та таких основних категорій правового регулювання відносин неспроможності як мораторію на задоволення вимог кредиторів та визнання правочинів недійсними.

У роботі викладений висновок про те, що залік зустрічних вимог речового кредитора, навіть за умови надання речовій вимозі грошового виразу, в процедурі банкрутства є неможливим (а.27). Однак, в іншому розділі автор вказує, що залік зустрічних однорідних вимог, які носять не грошовий характер, також не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів. (а. 168).

Автор вказує, що: по-перше, хоча залік і є підставою припинення зобов'язання, говорити про належне виконання зобов'язань під час здійснення заліку не можна, адже відсутня така ознака належного виконання як вчинення сторонами усіх дій, що впливають із зустрічних зобов'язань, зокрема виконання в належному місці, в належний строк, певним шляхом тощо, не здійснюється за заліком і переміщення матеріальних цінностей; по-друге, залік та виконання є окремими підставами для припинення зобов'язання; по-третє, з огляду на відсутність під час проведення заліку передачі або перерахування грошових коштів, останній не можна вважати одним зі способів виконання грошового зобов'язання. У зв'язку з чим введення господарським

судом у справі про банкрутство мораторію на задоволення вимог кредиторів жодним чином не впливає на можливість проведення заліку. (102).

Отже, мораторій на задоволення вимог кредиторів не розповсюджує свою дію на вимоги, які мають не грошовий характер, як-то: вимоги передати не кошти, а товар; вимоги виконати роботу; вимоги надати послуги; вимоги повернути майно тощо.

Оскільки залік допускає зарахування двох зустрічних однорідних вимог, які носять не грошовий характер (однорідні речі), проведення останнього щодо вимог не грошового характеру жодним чином не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, за умови дотримання однорідності предмету відповідних вимог. (а.88)

Вказані висновки, на наш погляд є дискусійними. Дійсно, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів на стадії розпорядження майном боржника, згідно з яким зупиняється виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію (ст. 19 Закону), може стати перепоною на шляху до застосування заліку зустрічних вимог. Однак, зарахування зустрічних вимог виступає самостійною підставою припинення зобов'язань, що відрізняється від належного виконання, тому немає підстав вважати зарахування різновидом способів виконання зобов'язань, які зупиняються згідно ст. 19 Закону про банкрутство. Положення щодо взаємного заліку вимог не грошового характеру потребують уточнення та розвитку.

3. В роботі міститься висновок про те, що єдиною підставою для визнання недійсним правочину щодо зарахування, яка підлягає дослідженню на предмет можливості проведення заліку в процедурі банкрутства є – боржник до порушення справи про банкрутство взяв на себе зобов'язання, в результаті чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим.

Оскільки правовим наслідком заліку є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та

його кредитором залік не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів (договорів) у відносинах неспроможності (банкрутства). (а.96)

Однак, слід погодившись із другою частиною висновку, зупинитись на його першій частині щодо єдиної підстави для визнання такої угоди недійсною.

Автор вказує, що найголовніше, нерозповсюдження спеціальних підстав для визнання правочинів (договорів) недійсними на залік, також жодним чином не стосується визнання недійсними правочинів (договорів) боржника з окремим кредитором, які укладені з метою проведення заліку в майбутньому. Тобто, якщо звернені до заліку зустрічні зобов'язання будуть спростовані у межах провадження у справі про банкрутство з огляду на: умисне, з урахуванням обізнаності контрагента-кредитора щодо неспроможності боржника, надання переваги окремому кредитору після або протягом одного року, що передувало порушенню справи про банкрутство, внаслідок чого завдано шкоди іншим кредиторам, питання щодо визнання заліку недійсним буде вирішуватись у загальному порядку з підстав відсутності на момент його проведення вимоги щодо безспірності заявлених до заліку зобов'язань. (а.101)

Однак, аналіз Закону про банкрутство свідчить про відсутність прямої заборони щодо можливості погашення вимог кредиторів шляхом проведення зарахування зустрічних вимог, як не містить і прямої вказівки на зазначене. Єдине загальне застереження щодо здійснення зарахування міститься у ч. 8 ст. 45 Закону: «погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог проводиться за згодою кредитора (кредиторів) у випадках, якщо це не порушує майнові права інших кредиторів». Контроль за недопущенням зловживання правом з боку кредитора, на користь якого відбувається зарахування, має здійснюватись господарським судом, арбітражним керуючим та іншими кредиторами (комітетом кредиторів). Відповідно, порушення майнових прав інших кредиторів при здійсненні зарахування може стати підставою для визнання такого правочину недійсним.

4. Складно погодитися із пропозицією автора, в частині внесення до Закону про банкрутство у межах ст. 20-1 ч.3, в якій пропонується внесення положення про те, що з метою проведення заліку зустрічних однорідних вимог конкурсний кредитор має в порядку, визначеному ст. 23 Закону про банкрутство, подати протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі

про банкрутство до господарського суду, боржника та розпорядника майна разом з письмовою заявою з вимогами до боржника також заяву про залік зустрічних однорідних вимог до боржника. Вимоги конкурсного кредитора, який пропустив тридцятиденний строк звернення до господарського суду з письмовою заявою з вимогами до боржника, а також заявою про залік зустрічних однорідних вимог до боржника, погашаються шляхом заліку зустрічних однорідних вимог у шосту чергу. (а.159).

Вказане положення може мати наслідком порушення прав кредиторів на погашення їх вимог шляхом проведення заліку взаємних однорідних вимог.

Загальний висновок по дисертації.

Комплексне дослідження Чубар Т.М. правовідносин, що виникають у сфері конкурсного провадження у зв'язку із проведенням заліку взаємних однорідних вимог, дозволило дисертантці розробити нові теоретичні засади проведення заліку зустрічних однорідних вимог як засобу погашення вимог кредиторів при банкрутстві та вирішити науково-практичні проблеми захисту прав та інтересів кредиторів у відносинах із неплатоспроможним боржником, від вирішення якої значною мірою залежить покращення стану економіки країни.

Окреслені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Чубар Тетяни Миколаївни на тему «Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства)».

Робота характеризується високим теоретичним рівнем, свідчить про належне володіння автором предметом дослідження, в тому числі практичними проблемами, що виникають в правозастосовній практиці господарських судів при розгляді справ про банкрутство.

Робота є оригінальною науково-дослідною працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу – розробка теоретичних положень щодо правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства та напрямів удосконалення законодавства України про банкрутство в цій частині.

У авторефераті та наукових публікаціях повністю відображені основні положення та результати проведеного дослідження.

Вищезазначене дає підстави для висновку про те, що дисертаційну роботу «Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства)» виконано відповідно до вимог пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Чубар Тетяна Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 - господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент

Кандидат юридичних наук,

Суддя Господарського суду

Одеської області

Л.І. Грабован

*Лідиса завідуюча
Кадровим відділом
управління персоналом
Господарського суду
Одеської області*

Лідиса - Н.І. Бредіцька